

І.М. Бабій, Н.О. Свистун

СИНТАКСИС СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Самостійна та індивідуальна робота

*Словосполучення
Просте речення
Просте ускладнене речення*

Навчально-методичний посібник

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

УДК 81'367:811.161.2(075.8)
ББК 81.2 Укр я 73
Б 12

Рецензенти:

Мойсієнко А.К., доктор філологічних наук,
професор Інституту філології Київського національного
університету ім. Т. Шевченка

Вільчинська Т.П., доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови
Тернопільського національного педагогічного університету
ім. В. Гнатюка

Терлак З.М., кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української мови
Львівського національного університету ім. І. Франка

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
(протокол № 8 від 17.04.2013 р.)*

Бабій І.М.

Б 12 Синтаксис сучасної української мови: самостійна та індивідуальна робота. Словосполучення. Просте речення. Просте ускладнене речення: навчальний посібник / І.М. Бабій, Н.О. Свистун. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2021. — 192 с.

ISBN 978-966-10-7535-0

У посібнику вміщено завдання для самостійних робіт, індивідуальні науково-дослідні завдання (ІНДЗ), тести, праці для самостійного опрацювання та конспектування, перелік запитань для самоконтролю, питання для підсумкового тестування із розділу «Синтаксис».

Запропоновані завдання складено відповідно до чинної програми з курсу сучасної української літературної мови для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів.

Рекомендовано для студентів філологічних та нефілологічних спеціальностей, викладачів, учителів-словесників, учнів.

УДК 81'367:811.161.2(075.8)
ББК 81.2 Укр я 73

ЗМІСТ

Передмова	4

ЧАСТИНА I

Синтаксис як розділ граматики

Словосполучення як основна одиниця синтаксису

Просте речення

Завдання для самостійної роботи.....	8
Індивідуальні завдання.....	30
Тести	47
Праці із синтаксису простого речення (для самостійного опрацювання та конспектування).....	84
Запитання для самоконтролю.....	85
Питання для підсумкового тестування	89

ЧАСТИНА II

Просте ускладнене речення

Завдання для самостійної роботи.....	92
Індивідуальні завдання.....	118
Тести	134
Праці із синтаксису простого ускладненого речення (для самостійного опрацювання та конспектування).....	178
Запитання для самоконтролю.....	179
Питання для підсумкового тестування	180
Схеми синтаксичного аналізу.....	181

Література.....	186

ПЕРЕДМОВА

Одним із найскладніших курсів сучасної української літературної мови є курс «Синтаксис», основною метою якого є вивчення і засвоєння теоретичних основ синтаксичної будови української мови та формування практичних умінь і навичок.

Пропонований посібник укладено згідно з програмою курсу «Сучасна українська літературна мова. Синтаксис», який вивчають на філологічних факультетах вищих навчальних закладів. Мета цієї праці — допомогти викладачеві та студентам в організації самостійної та індивідуальної роботи з вивчення та закріплення набутих теоретичних знань, практичних умінь і навичок із синтаксису шляхом самоперевірки та самооцінювання.

Підготовлений посібник охоплює теоретичний та практичний матеріал із «Синтаксису», що стосується розділів «Словосполучення», «Просте речення», «Просте ускладнене речення».

Практичний блок до кожного розділу містить:

- 1) 20 варіантів завдань для самостійної роботи;
- 2) 45 варіантів індивідуальних завдань;
- 3) 200 тестових завдань;
- 4) перелік праць для самостійного опрацювання та конспектування;
- 5) перелік запитань для самоконтролю;
- 6) питання для підсумкового тестування.

Запропоновані самостійні роботи можуть бути підсумковими, заліковими, екзаменаційними, а також їх можна виконувати вдома при підготовці до занять, до написання підсумкового тестового контролю тощо. Подані у посібнику індивідуальні завдання можна пропонувати студентам як індивідуальні науково-дослідні завдання (ІНДЗ). Підготовлені тестові завдання передбачають перевірку рівня сформованості знань, умінь і навичок студентів.

Подана у праці основна і додаткова література із синтаксису зорієнтує студентів при підготовці до лабораторних занять, до заліків та іспитів.

На допомогу студентів автори подають схеми та зразки синтаксичного аналізу речень.

Навчально-методичний посібник адресований студентам стаціонарної та заочної форм навчання. Вважаємо, що ця праця сприятиме ефективному вивченню синтаксичної будови мови й закріпленню знань студентів про словосполучення, головні та другорядні члени речення, просте ускладнене речення тощо.

У посібнику презентовано завдання для самостійної та індивідуальної роботи з курсу «Синтаксис», який достатньо глибоко і ґрунтовно вивчається у школі. З метою ефективного засвоєння цього курсу, крім студентської молоді, пропонуваним посібником зможуть скористатися і учні (виконання тестових завдань вдома і на уроці, застосування схем розборів і т.ін.) Ця книга стане у пригоді й учителям-словесникам, оскільки, крім завдань і вправ, містить перелік наукових навчально-методичних праць із синтаксису, відображує сучасні підходи до класифікацій синтаксичних одиниць тощо.

Матеріал посібника апробовано у навчальній роботі зі студентами філологічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

ЧАСТИНА I

- СИНТАКСИС ЯК РОЗДІЛ ГРАМАТИКИ
- СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК ОСНОВНА ОДИНИЦЯ СИНТАКСИСУ
- ПРОСТЕ РЕЧЕННЯ

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ВАРІАНТ 1

1. Охарактеризуйте типи словосполучень за будовою.
2. Виконайте синтаксичний аналіз словосполучень.
Хлопець з голубими очима, два брати, червоний від спеки, швидко намалювавши.
3. Підкресліть головні члени речення, вкажіть їх види та способи вираження.
 1. Той ніколи не доскочить слави, хто задля неї на землі живе
(*В. Симоненко*).
 2. Вона була дуже схожа з лиця на Нимидору
(*І. Нечуй-Левицький*).
 3. Незважаючи на травень, душно було, як улітку
(*М. Коцюбинський*).
 4. А Чіпка, наперекір світові й людям, якийсь веселий, радий
(*Панас Мирний*).
 5. І плакати — це також щастя (*Олександр Олесь*).
 6. Гурт хлопців підійшов до столу (*О. Гончар*).
4. У поданих реченнях підкресліть додатки, вкажіть їх вид (прямий чи непряий) і якими відмінками вони виражені.
 1. Бережи матір, оберігай її здоров'я, дорожи її надіями. Нічим не захмарюй її життя. Будь таким, щоб мати пишалася тобою (*В. Сухомлинський*).
 2. Той клавесин і плакав, і плекав чужу печаль (*Л. Костенко*).
 3. Підтримуй дух, розбуркуй душу, вливай огонь в людські чуття (*Олександр Олесь*).
5. Підкресліть головні члени речення, вкажіть тип односкладних речень.
 1. Без мови рідної, юначе, й народу нашого нема (*В. Сосюра*).
 2. Сійте вчасно — матимете рясно (*Нар. творчість*).
 3. Нам дають чаю, гарячого, міцного (*М. Коцюбинський*).
 4. Весна, весна! Яка блакить, який кругом прозор (*П. Тичина*).
 5. — Мамо! — злякано крикнула Надія.

6. Виконайте синтаксичний аналіз поданих речень.
1. Збирають світлі, золоті меди веселокрилі та прозорі бджоли (*М. Рильський*).
 2. Люблю до оніміння, до стогону, до сліз (*Л. Костенко*).

ВАРІАНТ 2

1. Охарактеризуйте типи підрядних словосполучень за морфологічною ознакою головного компонента.
2. Із поданого речення випишіть 5 словосполучень і виконайте їх синтаксичний аналіз.
Є прадавні скарби, що намертво лежать у землі, і є живі скарби, що йдуть по землі від покоління до покоління, огортаючи глибинним чаром людську душу (*М. Стельмах*).
3. Підкресліть головні члени речення, вкажіть їх типи та способи вираження.
1. Небо тихе, синє (*М. Коцюбинський*). 2. «І вражою злою кров'ю волю окропіте» — з дитинства знайомі слова... (*О. Гончар*).
3. У світі панує хай мир! (*М. Рильський*). 4. Чимало літ перевернулось, води чимало утекло (*Т. Шевченко*). 5. Наша ціль — людське щастя і воля (*І. Франко*). 6. Серпень з вереснем стискають один одному правиці (*М. Рильський*).
4. У поданому уривку підкресліть означення, вкажіть їх вид та способи вираження.
Туман густий, непроглядний — ближчих дерев не видно, — і кожне вікно ледве стримує краплисті сльози... Мовчить просіка, наосліп еднаючи верховіття беріз... Уже в чорноліссі одспівувала ніжно-голубими дзвониками сколодра, на відсонні почала береза вдовиними сльозами печалитись — притулишся до неї і почувеш під корою перестук тихий, начеб серця, роками натрудженого. Непомітно весна позазілювала зруби, озера, просіки, а Юра і досі не приходив. По ночах чула голос його, знала, що десь недалеко від неї... (*М. Стельмах*).
5. Наведіть приклади узагальнено-особових речень (не менше трьох) та з'ясуйте, чим виражений головний член у них.

6. Виконайте синтаксичний аналіз речень.

1. Боротьба за чистоту, красу і багатство української мови — це наша спільна справа (*М. Рильський*).

2. Живи, Україно, живи для краси, для сили, для правди, для волі (*Олександр Олесь*).

ВАРІАНТ 3**1.** Охарактеризуйте типи підметів.**2.** З'ясуйте різновид словосполучень за морфологічним вираженням головного компонента. Складіть із ними речення.

Червоний від сорому, шість олівців, звертатися до секретаря, наш Тернопіль, дуже голосно, пізня зустріч.

3. Підкресліть головні члени речення, вкажіть їх типи та способи вираження. Поясніть розділові знаки.

1. Пісня і праця — великі дві сили! (*І. Франко*). 2. Лиш боротись — значить жить (*І. Франко*). 3. Ніч — як море, світять зорі... (*Олександр Олесь*). 4. Хліб завжди був мірилом духовних, моральних і матеріальних цінностей (*В. Скуратівський*). 5. День біжить, дзвенить-сміється, перегулюється! (*П. Тичина*).

4. Підкресліть обставини та укажіть їх типи.

1. Справжній митець увіходить у мистецтво не потихеньку, не пролазить у шпарку, прикриваючись вигаданим прізвиськом, а йде сміливо, відверто, через головний вхід (*П. Загребельний*).

2. Вгорі чисте, по-весняному лунке небо; крикне ворон — і бринить його крик довго-довго, і не в силах загасити його степова безвість... Зелене обабіч дороги перша ніжна весняна травичка (*Г. Тютюнник*).

5. З'ясуйте тип односкладних речень, укажіть спосіб вираження головних членів.

1. Немає там ні горя, ні зітхання (*Леся Українка*).

2. Люблю до оніміння, до стогону, до сліз (*Л. Костенко*).

3. Зимовий вечір. Тиша. Ми (*П. Тичина*).

4. Підтримуй дух, розбуркуй душу, вливай огонь в людські чуття (*Олександр Олесь*).

5. Танцюють, співають, веселяться на вулицях (*О. Довженко*).

6. Виконайте синтаксичний аналіз речень.
1. Любить свій край — це для народу жити (*В. Сосюра*).
 2. До тебе, Україно, наша бездоляная мати,
Струна моя перша озветься (*Леся Українка*).

ВАРІАНТ 4

1. Охарактеризуйте аспекти вивчення речення: формально-синтаксична, семантико-синтаксична та комунікативна організація речення.
2. З'ясуйте різновид словосполучення за морфологічним вираженням головного компонента. Складіть із ними речення.
Довіряти товаришеві, народна пісня, п'ять зошитів, намір відпочити, згоден на поїздку, надзвичайно весело.
3. Підкресліть предикативні центри, установіть типи присудків.
 1. Невеликі три літа марно пролетіли (*Т. Шевченко*).
 2. І ніхто не зможе відібрати у людей добуте щастя — мир (*Д. Павличко*).
 3. Я хочу сказати серцем вистраждане слово... (*Л. Костенко*).
 4. Я гордий був. Принаймні хоч гордині ніхто не сміє збавити людині (*Л. Костенко*).
4. Із тексту випишіть додатки разом зі словами, до яких вони належать, з'ясуйте їх вид (прямий чи непрямий) та способи вираження.
Ми сиділи в садку чудовим весняним вечором. Весна подихала тим лагідним диханням уст своїх, коли вона тільки що відчинить чарівною рукою двері тепла, радощів, любові. Природа ще не розгорнула всіх див своїх; вона тільки що прокинулась, тільки що почала творчу працю свою... Садок стояв нерухомо, укритий більше світлом надії, ніжної, непорушної краси. Сам соловейко тим чарівним співом розвивав той цвіт... Тож пісня його єдналася і з тим цвітом, і з прозорою блакиттю весняного неба; воля, щастя озивалися в тім співі! (*Олена Пчілка*).
5. Підкресліть головні члени речення, вкажіть їх спосіб вираження. Установіть типи односкладних речень.
 1. Спогадаймо повість незабутню про далеку вільную країну... (*Леся Українка*).

2. І уявляється мені степ. Широкий, безмежний, незайманий степ (*М. Коцюбинський*).

3. Зоря... Цвіти... І гай, і поле... (*П. Тичина*).

4. Безкриле серце не окрилити (*Є. Маланюк*).

5. За двома зайцями не гонись, бо й одного не піймаєш (*Нар. творчість*).

6. Виконайте синтаксичний аналіз речень.

1. І спогади, сльозами не омиті, приходили прощатися з життям (*Л. Костенко*).

2. У нероби завжди неврожай (*Нар. творчість*).

ВАРІАНТ 5

1. Дайте загальну характеристику головних членів речення.

2. Охарактеризуйте структуру та морфологічне вираження головного і залежного компонентів поданих словосполучень. Складіть із ними речення.

Захоплюватися музикою, чарівний краєвид, студентка четвертого курсу, трохи спізнюємось.

3. Підкресліть предикативні центри у реченнях, установіть типи головних членів та їх способи вираження.

1. У морі чисті ми і душами високі.

2. Дорога людства — помилка і жертви.

3. Нове життя, вітчизну нашу, Бога
Я видумать для радості не міг.

4. Мовляв, каміння — це вода.
Нещастя — щастя. Радість — горе.

Зажура — сміх. А сміх — біда.

Зозуля — півень. Крапля — море.

5. Життя нема. І смерть — моя оселя.
І я не я. Це дух мій кружеля.

6. Тринадцять руж під вікнами цвіло.

М. Вінграновський

4. Наведіть приклади означено-особових речень (не менше трьох). Укажіть, у чому сутність та специфіка цього типу односкладних речень.

5. Із поданого уривка випишіть узгоджені та неузгоджені означення разом з означуваним словом, укажіть вид та морфологічне вираження.

В тихому осінньому погідді осокори стояли під сонцем, наче вилиті з прозоро-жовтуватої вощини. Вони навіть пахли медами і терпким осіннім настоєм молодого пагіння, що вже вкрилося тугою корою, викинуло коричневі гудзички бруньок... Кучеряві голови осокорів зливались з жовтизною осіннього листя і наче горіли тихим ясним полум'ям. Село купалося в прозорому холодному осінньому вогні і було таким надивовижу прекрасним, ніби зібралося на велике свято, зодягнувшись у найкраще вбрання (І. Цюпа).

6. Виконайте синтаксичний аналіз речень.

1. Зазимую тут і залітую,
В цій великій хаті не своїй (М. Вінграновський).
2. Згаяного часу і конем не доженеш (Нар. творчість).

ВАРІАНТ 6

1. Дайте загальну характеристику другорядних членів речення.
2. Охарактеризуйте структуру та морфологічне вираження головного і залежного компонентів поданих словосполучень. Складіть із ними речення.

Сонячний ранок, думати про тебе, читання вголос, дівчина чесного роду.

3. Підкресліть предикативні центри у поданих реченнях, укажіть структурні типи головних членів та їх морфологічне вираження.

1. Буду тебе ждати там, де вишня біла
Виглядає з саду тихо і несміло.
2. Ти знаєш, що ти — людина?
Ти знаєш про це чи ні?
Усмішка твоя — єдина,
Мука твоя — єдина,
Очі твої — одні.
3. Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.
4. Вже два десятки стукнуло хлопчині.

В. Симоненко

4. Підкресліть обставини та вкажіть їх види.
1. Ой за горами, за високими,
Там за морями та за глибокими,
Ще й за шляхами несходимими —
Рано-пораненьку Ясне Сонечко сходило.
 2. Подивилась ясно...
Подивилась ясно, — заспівали скрипки! —
Обняла востаннє, — у моїй душі. —
Ліс мовчав у смутку, в чорному акорді.
Запівали скрипки у моїй душі!
Знав я, знав: навіки, — промені як вії! —
Більше не побачу, — сонячних очей. —
Буду вічно сам я, в чорному акорді.
Промені як вії сонячних очей!
- П. Тичина*
5. Підкресліть головні члени речення, вкажіть їх спосіб вираження. Установіть типи односкладних речень.
1. Бережімо свою одвічну колицу і мир на землі, який нині стає синонімом самого життя (*О. Гончар*).
 2. Нас тепер нікому не скорити (*М. Рильський*).
 3. Друга пізнають в біді (*Нар. творчість*).
 4. Ні жінки, ні хати тієї нема (*М. Вінграновський*).
 5. Міцнію серцем, Думаю, Живу! (*М. Стельмах*).
6. Виконайте синтаксичний аналіз речень.
1. Пісня і праця — великі дві сили (*І. Франко*).
 2. Слово художника надано величезної сили (*О. Гончар*).

ВАРІАНТ 7

1. Охарактеризуйте типи підрядного зв'язку у словосполученні.
2. Випишіть словосполучення та виконайте їх синтаксичний аналіз.
Пекти раків, вимогливий викладач, схожий на вигадку, Далекий Схід, найбільш розумний, найкращі друзі, будемо співати, сказати згарячу.
3. Підкресліть предикативні центри, встановіть структурні типи присудків.

1. Вони хотіли бути, як небо, і стали, як небо (*М. Коцюбинський*).
 2. Навкруги було безлюдно (*М. Коцюбинський*).
 3. Ти — як дощ. А я — мов явір (*Д. Павличко*).
 4. Яким же ти розкішним і багатим став, степо наш! (*І. Цюпа*).
 5. Тільки млява людина не любить і боїться ризику (*Леся Українка*).
4. Підкресліть обставини та укажіть їх види.
На світі можна жить без еталонів,
По-різному дивитися на світ —
Широкими очима, з-під долоні,
Крізь пальці, у квартиру, з-за воріт,
Від того світ не зміниться нітрохи.
А все залежить від людських зіниць:
В широких — відобразиться епоха,
У звужених — збіговисько дрібниць.
Л. Костенко
5. Наведіть приклади інфінітивних речень (не менше трьох). Укажіть, у чому сутність та специфіка цього типу односкладних речень.
6. Виконайте синтаксичний аналіз речень.
1. Я закоханий палко, без міри
У небачену вроду твою (*В. Симоненко*).
 2. Чужим добром не збагатієш (*Нар. творчість*).

ВАРІАНТ 8

1. Охарактеризуйте складений дієслівний та складений іменний присудок.
2. Випишіть словосполучення та виконайте їх синтаксичний аналіз.
Пустити червоного півня, познайомитися із хлопцем, шість книг, Кривий Ріг, вчасно виконавши, більш сильний.
3. Підкресліть предикативні центри у реченнях, установіть типи головних членів та способи їх вираження.
 1. І стане щастям все те горе!
 2. Мій труд — не горе, не приреченість.

Кінець безкоштовного уривку.
Щоби читати далі, придбайте,
будь ласка, повну версію
КНИГИ.